

פצוע־אמונה

"למה אנחנו צריכים לבוא לפה אם כך ממררים את חייו. באמריקה מנשקים לו את הרגליים. וכאן?" זיכרונות מאלי ויזל במלאות שבע שנים למותו

אמיר תדמור
08 באוגוסט 2023

ספר, ספר, ספר מה מעשיך, הוא ישאל תמיד. מה מדאיג אותך? "דאגה בלב איש שיחנה". בכל טלפון מאלי ויזל הוא מדובב אותי, מבקש לשמוע, "אל תחסוך בפרטים".

אחת לכמה שיחות היה נולד עוד מכתב המלצה מאלי שפתח לי דלת נוספת בעולם הגדול. בהתחלה אני ילד בן שמונה בניו יורק בראשית שנות השישים. שיחת טלפון באמצע הלילה אל ההורים. "אלי שוב בסייטי הלילה", אומרת אמא. אבא עוזב אותנו, משאיר אמא ושני ילדים מפוחדים לבד באמצע הלילה ויורד שלושה בלוקים לכיוון נהר ההדסון אל דירתו של אלי. חוזר אחרי כשעתיים. לא מדבר.

קבלת שבת בביתנו בניו יורק. אלי בבדידותו, סועד עמנו ופוצח לפתע בשיר. יותר זמזום משיר. ניגון חסידי של ויניצא. בהזדמנות אחרת, כאילו ללא הקשר, הוא יאמר: "שמתם לב שבספר יהושע אין אף שיר? מה הפלא שזה ספר כה אלים. במקום שאין שירה יש אלימות".

פסח אצלנו, כבר חזרה בירושלים. אלי ואמא שרים יחדיו מההגדה ומגבירים את קולם "ההרים רקדו כאילים, גבעות כבני צאן". כל יישותו והבעות פניו משדרות את בית המדרש ואילו אמא לויטה במנגינת קיבוץ משמר העמק. נוצרת הרמוניה בין שירת השומר הצעיר מהעמק לבין העיירה היהודית במזרח־אירופה. בטיולים משותפים בסופי שבוע בניו יורק אלי שר יחד עם הקלטת את "נערה ושמה כנרת" של דובי זלצר.

שנים אחר־כך אני איש ההסברה בקונסוליה הישראלית בלוס אנג'לס. אלי אוסף אותי בדרך להרצאתו בבית כנסת בעיר. במה ענקית, באמצע כיסא גבוה. רק הוא והכיסא והבמה. הוא מדבר בלחש. אלי ויזל מנהל שיחה אינטימית עם

אלפיים איש. "אני מספר סיפורים", הוא אומר. סיפורים חסידיים. רבי נחמן מככב. אפשר לשמוע סיכה נופלת.

בזמן שירותי בממשלת רבין במשרדי הכלכלה וראש הממשלה אלי ויזל מתעניין בלי הרף כיצד אפשר לעזור לשיתוף פעולה עם הפלסטינים אחרי הסכם אוסלו. טקס בבית הלבן זה יפה אבל את השלום צריך לבנות בשיגרה. פרויקט מים? תיירות? כלכלי? שיחה עם הממשל יכולה לעזור כאן? איך זה בדיוק יתרום לשלום בלי לפגוע בביטחון?"

כמה שנים קודם לכן הוא נסע לעזה כדי ללמוד מקרוב את המציאות הקשה בזמן האינתיפאדה הראשונה. אל"מ מיל" דוד חכם ליווה אותו. הוא ראה את האלימות, בקבוקי התבערה, נינג'ות, הצירים המפויחים, את האבנים הנזרקות. "איך זה שארבעים שנה אחרי אושוויץ שוב מדברים על השמדתנו?"

"אמיר, דיברתי עם קלינטון. זה בסדר". סיפרתי לו על העמותה שלי "בני אברהם" לחינוך לשלום יהודי-ערבי והבעתי את המשאלה שיכול להיות מעניין אם ישראלי ופלסטיני יופיעו יחד ב"ארוחת בוקר הנשיא" בבית הלבן. "קלינטון אומר שתדבר עם ראש המטה שלו סנדי ברגר על הפרטים", הוא מסכם ביושב.

"אם לא היתה לי אמונה, חיי היו קלים יותר", הוא מסכם דיון אינטנסיבי על הנושא הכאוב ביותר לרגל יציאת משלחת יהודית-ערבית של עמותת "בני אברהם" לאושוויץ ב-2006. הנחייתו הראשונה היתה "תביא עד". הוא ממש תבע בתקיפות. "לשמוע עד זה להפוך לעד. הזיכרון, גם הנורא ביותר, יש לגייס אותו למען העתיד. הכי קל זה להשתגע מהזיכרונות. אפשר גם להפוך אותם לכלי עבודה לבניית עולם טוב יותר לילדינו ונכדינו".

בנאום פרס נובל לשלום ציין: "אם משהו יכול להציל את האנושות זה הזיכרון".

"איך שרדתי? דרך הלימוד. כשהגעתי לבית היתומים בצרפת אחרי אושוויץ ביקשתי גמרא. התחלתי ללמוד בדיוק מאותו דף שהפסקתי לפני המבול. כילד לא היה לי ספק שדרך הלימוד אני מביא את הגאולה. כשגיליתי לתדהמתי שהקצינים הנאצים הבכירים היו אנשים מלומדים ביותר עם דוקטורטים ממיטב האוניברסיטאות בגרמניה ובעולם עברתי משבר גדול. גם לאהוב את ואגנר, מוצרט ובטהובן וגם להיות מפלצת? גם גתה ו'פאוסט' וגם רוצח המונים? בהדרגה הבנתי שהחינוך צריך להיות אחרת לגמרי. הומניסטי, ערכי עם חמלה. חינוך מסוג חדש".

איך אפשר להמשיך להאמין?

"זו באמת שאלה קשה. איך נחיה עם האמונה? נכון. אבל איך נחיה בלעדיה?
האדם זקוק לאמונה. זו אמונה פצועה בלב שבור. אני מאמין, אבל אני
'פצוע־אמונה'".

כששירתי בלוס אנג'לס הוזמנתי להרצות בכנסיות ובתקשורת הנוצרית. התעורר
ויכוח גדול על כך בקהילה היהודית. "אני אניד לך מה אני אומר להם", הוא עונה
ללא היסוס, "הבעיה שלי היא הקורבן. הבעיה שלכם היא הרצח".

"אני לא יכול להגיד משפט כזה", עניתי. עיניו נזופות בי. "אתה יודע מה? אני
אצטט אותך".

אין הסבר מניח את הדעת לעקיצות החוזרות ונשנות שספג מהתקשורת
הישראלית. הפער בין ההערצה האינסופית בעולם לבין ההשמצות בישראל
הטריף אותו. באחד הביקורים בארץ פלטה מריון אשתו: "למה אנחנו צריכים
לבוא לפה אם כך ממררים את חייו. באמריקה מנשקים לו את הרגליים. וכאן?"

אני יושב עם חיים גורי בבית קפה ירושלמי ברחוב עמק רפאים. הוא מספר לי על
הסיוע שהגיש לו אלי ויזל להשלמת סרטו "המכה ה-81" על השואה.

כשהקמתי עם שותף פלסטיני את בית המדרש היהודי־מוסלמי "שורשים" לפני
כשנתיים התיישבתי לכתוב את נייר החזון. הנייר נכתב מעצמו מזיכרון השיחות
עם אלי ויזל: היהדות והאסלאם הן דתות אחיות, שתיהן דתות הלכה עם אמונה
מובהקת באל אחד. המתונים בשני הצדדים, שיכלו להיות שותפים טבעיים
לשלום, אינם נשמעים די. המיעוט הקיצוני והקולני משתלט על הבמה. הרוב
הדומם והמתון חייב ויכול להתאחד ולבנות גשר של שלום באמצעות הדתות
וכו".

טקס חנוכת מוזיאון השואה בווינגטון ב-1993 בנוכחות הנשיא קלינטון. גשם
שוטף החל לרדת. אלי ויזל באמצע נאוומו. הדפים שלו ספוגי מים. הוא נאלץ
לשים אותם בצד ולדבר ספונטנית. היה ברור שהוא נרגש כשדיבר מעומק לבו
על ביקורו ביוגוסלביה כמה חודשים קודם לכן. "איני ישן בלילות מאז שראיתי
הזוועות ביוגוסלביה. כיהודי אינני יכול לשתוק כשזה קורה". הוא פנה אל הנשיא
ואמר בספק טרוניה ספק הצהרה: "אין להשלים עם חוסר המעש שם". הנשיא

קלינטון יספר בעתיד שקובלנתו של ויזל היא שדירבנה אותו להתערב וליזום את
מאמצי השלום ביוגוסלביה.